

Развој НОП-а у Херцеговини послије битке на Сутјесци

*Повратак 10. херцеговачке НОУ бригаде у Херцеговину
и њена дејства у јулу и августу 1943. године*

Послије битке на Сутјесци, у којој је 10. херцеговачка бригада имала огромне губитке, услиједио је њен повратак у Херцеговину.²¹ Идеја о повратку Бригаде у Херцеговину разматрана је са врховним командантом Јосипом Брозом Титом 10. јуна 1943. године.²¹ Том приликом је са штабом Бригаде разматрано питање самосталног дјеловања Бригаде у Херцеговини и извршење задатака прихватања и збрињавања рањеника и бораца који су се послије битке на Сутјесци нашли у Херцеговини. Поред тог задатка, Бригада је на терену Херцеговине требало да постане окосница поновног оживљавања и омасовљавања народноослободилачког покрета. Са Бригадом је у Херцеговину кренуо и Угљеша Даниловић, члан бироа ПК КПЈ за Босну и Херцеговину, са задатком да приступи формирању и реорганизацији партијских руководстава у Херцеговини, од Обласног до окружних и среских комитета, да ради на повезивању партијског чланства и партијских ћелија на терену и стварању нових упоришта Партије тамо гдје их до тада није било - укратко, да организује што нормалнији рад Партије у Херцеговини.

Потпуно одвајање Бригаде од главне Оперативне групе дивизија НОВЈ услиједило је 14. јуна. Послије десетак дана проведених у катунима Трескавице те ширем простору Борча и огранка Зеленгоре, који су искоришћени за одмор и опоравак бораца, збрињавање рањеника, војно-политички рад у четама и батаљонима, припрему оружја и тактичку разраду предстојећих војних и политичких акција Бригаде, 10. херцеговачка бригада је била спремна за акцију. У строју се тада налазило око 200 бораца који су чинили језгра 2, 4. и 5. батаљона Бригаде (3. батаљон је раније био издвојен ради пратње и обезбјеђења рањеника, а 1. и 6. батаљон су још у току битке на Сутјесци расформирани ради попуне осталих батаљона Бригаде).

С тим снагама требало је почети са војно-политичким радом на што ширем простору Херцеговине, обновити и активирати партијске органи-

Утврђено је да је Бригада имала 305 погинулих бораца, од којих стотинак бораца од 1941. године, а више од 40% били су чланови КПЈ или СКОЈ-а. Скоро 3/4 погинулих били су млађи од 25 година. Међу погинулима биле су 22 жене. Више о томе види: Виктор Кучан, *Губици 10. херцеговачке бригаде на Сутјесци*. Војноисторијски гласник (даље ВИГ), бр. 3/1975, стр. 177-193.

²¹ Данило Комненовић и Мухарем Кресо, 29. херцеговачка дивизија, Војноиздавачки завод, Београд, 1979, стр. 58-59. и Угљеша Даниловић, *Сјећања*. Војноиздавачки и новински центар, Београд, 1987, књ. 3, стр. 341-342.

зације и народноослободилачке одборе и својим присуством показати народу да Народноослободилачка војска Југославије није уништена, о чему се у усменој и писменој пропагандној ријечи непријатеља опширно говорило. Извршење тих задатака било је предуслов за ангажовање нових бораца и даље омасовљавање и војних јединица и покрета у цјелини.

Услови под којим се 10. херцеговачка бригада вратила у Херцеговину били су врло тешки, јер »код већег дијела становништва не постоји расположење за борбу против окупатора«, наводи Угљеша Даниловић у свом првом извјештају, због чега је одзив за мобилизацију у Бригаду био »готово никакав« што је била посљедица »проласка великих окупаторских снага кроз Херцеговину, које су улиле страх у масе«, али исто тако и снажне пропаганде четника против народноослободилачке борбе и против »сваког сукоба са окупатором и усташама«. ³¹ У таквој ситуацији, у којој су чак и партизански расположене масе биле колебљиве и у ишчекивању, 10. херцеговачка бригада морала је, на првом мјесту, да се концентрише на политички рад и раскринкавање издајничке улоге четника. Четници су све вријеме пропагандом настојали да одвоје Бригаду од народа, пријетећи да ће свако село које прими комунисте или им буде давало храну бити попаљено од окупатора. Зато се у поменутом извјештају Угљеше Даниловића наводи да: »Рашчишћавање са четницима и њихова војничка ликвидација поставља се данас пред нас као најважнији задатак и као услов сваког другог рада«. ⁴⁾

Успешна акција заробљавања скоро цијелог четничког штаба за источну Босну, Херцеговину и Боку, коју је Бригада извела неколико дана послје повратка у Херцеговину, била је снажан подстрек борцима и присталицама НОП-а у Херцеговини.

Успјех те акције обезглавио је за више мјесеци четничку организацију у Херцеговини, што је олакшало 10. херцеговачкој бригади извршавање осталих задатака. Захваљујући благовременом обавијештењу које је штаб Бригаде добио од Саве Говедарице и његовом одличном познавању терена, група бораца коју су предводили Чедо Капор, политички комесар 10. херцеговачке бригаде и Данило Комненовић, командант 5. батаљона Бригаде, заробила је, без властитих губитака, у селу Пискавици недалеко од Обља 13 четника, док је један четник погинуо. ⁵⁾ Заробљени су: генералштабни мајор Јован Пантић, замјеник команданта четничког штаба за источну Босну, Херцеговину и Боку (командант тог штаба Петар Баховић није био са групом); Фехим Мусакадић, један од тројице муслиманских вођа у четничким редовима и бивши управник полиције у Сарајеву; Миливоје Јојић, шеф пропаганде и равногорске омладине за Херцеговину и замјеник предсједника пријеког суда; Ђуро Станишић, активни подофицир и благајник; Бошко Рагуз, жандарм и други. Јован Пантић и Миливоје Јојић били су на путу у Србију, а Фехим Мусакадић према Сарајеву. Заплијењена је и важна четничка архива и велика сума новца, као и 480 фунти стерлинга у злату. Послје војног

³¹ Архив Централног комитета Савеза комуниста Југославије (даље АЦК СКЈ, фонд ЦК КПЈ 1943)/246 и Документи централних органа КПЈ-НОР и револуција, књ. 12, стр. 229-238. Извјештај Угљеше Даниловића Покрајинском комитету КПЈ за БиХ од 17. јула 1943.

⁴⁾ Исто, стр. 232.

⁵⁾ Зборник докумената и података о народноослободилачком рату југословенских народа (даље Зборник НОР-а), том IV, књ. 19, стр. 43^4,

суђења поменута петорица су стријељана, тројица пуштена, а петорица задржана.⁶¹ О тој акцији Данило Комненовић је записао:

»Овај успјех малог одреда од 45 људи из 5. батаљона постигнут је на веома смион начин - изненадно, послје исцрпљујућег марша од 40 км од Гвозног поља до Обља, по врлетима и беспутним теренима Трескавице и Зеленгоре«.⁷¹

Многа документа заплијењена у тој акцији директно говоре о издаји четника и њиховој сарадњи са окупатором.⁸¹

Ради бољег маневрисања и покретљивости, те могућности изненадног појављивања и боравка на што више мјеста и на што ширем простору, Бригада је подијељена у три самосталне групе тако да су три батаљона Бригаде у почетку дјеловала одвојено и то: 2. батаљон у Поповом пољу и Требињској шуми, 4. батаљон на простору Билећа-Невесиње и 5. батаљон на простору среза Столац. У свакој од група био је и неки члан штаба Бригаде. Већ почетком јула дошло је до наглог пораста бројног стања бригаде, када је у њен састав ушао 3. батаљон 1. далматинске бригаде са око 120 бораца, који се није успио пробити за главнином своје бригаде у Босну и због тога кренуо према Далмацији. Прва већа попуна Бригаде са територије Херцеговине била је доласком три партизанске чете из Требињске шуме, Поповог поља и Пребиловаца. Крајем јула 1943. Бригада се поново окупила у рејону Горње Храсно-Бјелојевићи у столачком срезу. Тада је, са око 500 бораца, већ могла организовати и ефикасније да крене на четнике који су у Херцеговини опет успоставили сарадњу са њемачким окупатором и почели да врше масовну мобилизацију. Бригада је тако послје сламања напада четничког Требињског корпуса ослободила Љубиње 2. августа и до половине мјесеца

Угљеша Даниловић, *Сјећања*, Војноиздавачки и новински центар, Београд, 1987, кн. 3, стр. 346.

⁷¹ Данило Комненовић, *Повратак бригаде*, Зборник сјећања Херцеговина у НОБ, ВИЗ, Београд, 1961, стр. 645.

⁸¹ Од заплијењених четничких докумената посебно су занимљива два: Први је наређење тзв. истуреног дијела четничке Врховне команде из 1943, из којег се види да су четници вјеровали да ће снаге НОВЈ бити уништене у офанзиви коју су њемачке снаге вршиле на јединице НОВЈ у Санџаку, Црној Гори и Херцеговини. У том документу се, између осталог, каже: »Шест њемачких дивизија нападају партизане и направили су чврст обруч око њих. Партизанске снаге биће уништене. Сигурно ће поједине групе из бригаа покушати да се пробију из обруча и дођу на терен Црне Горе, Херцеговине и Босне. Четници ће организовати засједе на свим правцима куд би те групе могле да се пробију, хватати их, разоружавати и убијати. Исто тако убијати све мјесне комунисте«. Други документат је наређење Петра Баћовића, команданта оперативног штаба четничких јединица за источну Босну и Херцеговину, од 5 јуна 1943. године. У том документу, поред осталог, пише: »Послије распуштања Коминтерне и пораза у Херцеговини и Црној Гори наређено је распуштање многих партизанских јединица ради чега се поједини борци враћају својим кућама, Циљ је овог распуштања да се смање губици и да се на ослобођеним територијама опет створе хелије за комунистичку акцију и пропаганду као и подизање морала код становништва наклоњеног њима. Њихов рад своди се само на организовање, а акције ће отпочети вјероватно кад настане крах за окупатора. Ради овога команданте и све комунисте, који су се предали и који ће се предати, разоружавати и упућивати својим кућама и стављати их под највећи надзор. Њихово оружје издати четницима. Политичке комесаре и старјешине послје неколико дана боравка убијати. Зато ће сваки командант бригае тајно организовати потребан број тројки 'З' (подсловом 'З' четници су стављали оне које је требало закласти - примједба аутора) од најпоузданијих људи који ће ово сигурно извршити . . . Ако се деси да отпочну пропаганду у народу, јавно их стријељати и одмах обавијестити народ због чега је ово извршено. Многи партизани сакривају се по шумама код својих јатака. . . Ухваћене одмах саслушавати и стријељати, употребљујући најдрастичнија средства да кажу истину«.

извела низ акција у јужној Херцеговини, посебно на жељезничкој комуникацији Мостар-Требиње у Поповом пољу. У другој половини августа успјешно је одољела окупаторско-квислиншкој офанзиви, разбила билежке четнике на планини Ситници, а затим на Равном, под планином Лебршник, до ногу потукла један извиђачки ескадрон њемачке 7. СС дивизије и једну окупаторску чету код села Обља на комуникацији Невесиње-Калиновик. Калиновик је ослободила 29. августа, а 31. августа и 1. септембра на Гатачком пољу разбила је двије бригаде четничког Невесињског корпуса.

Почетком септембра 1943. у Пивској жупи ушла је у састав 2. ударног корпуса НОВЈ као бригада 3. ударне дивизије, којој је и раније припадала и из које је била издвојена у току битке на Сутјесци. Повратком у 2. ударни корпус НОВЈ завршено је скоро тромјесечно самостално дјеловање 10. херцеговачке бригаде у Херцеговини. Она је тада била снажна војна јединица са преко 600 бораца, три пута више него што је имала прије непуна три мјесеца, са добрим наоружањем и оспособљена за предстојеће акције. Укратко, Бригада је успјела да савлада бројне тешкоће, да се војнички и политички учврсти и припреми за нове офанзивне акције. Развој и војних и политичких догађаја који су услједили најбоља су потврда и доказ исправности војно-политичке линије коју је спроводила.

Угљеша Даниловић је половином јула 1943. године образовао Обласни комитет КПЈ за Херцеговину, у коме су, поред њега као секретара, били Олга Марасовић, Младен Кнежевић, Трипо Шаренац, Владо Вујовић и Ацо Бабић. Формирана су и среска партијска руководства за све срезове, у чији су састав ушли и најбољи чланови Партије из Бригаде. Њима је главни задатак био да уз сталну и директну помоћ Обласног комитета провјере партијске чланове, среде и повежу партијске организације у срезovima и тако створе услове за одржавање среских партијских конференција ради избора среских партијских руководства. Консолидовање партијских организација требало је да отвори пут постављању и организовању организација и руководства Савеза комунистичке омладине и Антифашистичког фронта жена у цијелој Херцеговини.

Нарастање 10. херцеговачке НОУ бригаде после капитулације Италије и формирање група батаљона

У приближно истом периоду, средином 1943, наступиле су значајне промјене на цјелокупном свјетском ратишту. Црвена армија је средином 1943. године принудила њемачке армије на повлачење ка Дњепру, а Енглези и Американци су, после заузимања Сицилије и искрцавања на италијанско копно, приморали Италију на капитулацију. Хитлер и њемачка Врховна команда чинили су све да се рат у Италији настави и да се сачува Балкан, па су приступили убрзаном разоружавању италијанских војних јединица и запосједању територије коју су на Балкану држале италијанске снаге. С друге стране, Врховни штаб НОВ и ПОЈ и сам је приступио низу политичких и војно-оперативних мјера како би после капитулације Италије разоружао што већи број италијанских окупаторских дивизија. На простору Херцеговине, Црне Горе и Санџака тај задатак требало је да обаве снаге 2. ударног корпуса НОВЈ.

Капитулација фашистичке Италије, септембра 1943, затекла је 10. херцеговачку бригаду у Пивској жупи. Бригада је тада поново била у саставу 3. дивизије 2. ударног корпуса. Из Пивске жупе послата је да ослободи Гацко, које су бранили четници и усташко-домобранска милиција. Наиме, њемачки 7. СС извиђачки батаљон напустио је послје капитулације Италије Гацко и кренуо према јадранској обали. Пад фашистичке Италије и ослобођење Гацка, 10. септембра, условили су нови масован прилив бораца и формирање нових батаљона Бригаде. Дошло је до промјена и у командном саставу Бригаде. Дотадашњи командант, Владо Шегрт, постављен је за замјеника команданта 3. дивизије. За новог команданта Бригаде дошао је Раде Хамовић, који је раније био начелник штаба Бригаде. Политички комесар Бригаде остао је Чедо Капор, замјеник команданта Петар Божовић,⁹⁾ а замјеник политичког комесара Васо Мискин Црни.

Бригада је 15. септембра потиснула четничку Голијску бригаду са простора Равно-Казанци, а слиједећег дана са Кобиље главе четничку Билећку бригаду, ојачану дијеловима њемачког 14. СС пука. У то вријеме Бригада је због недостатка воде за пиће прешла из јужне у сјеверну Херцеговину и није била на вријеме обавјештена о промјенама у Италији. Тако је пропуштена шанса да узме већег учешћа у разоружавању посада у вријеме капитулације италијанске војске.

Пошто је потукла четничку Билећку бригаду на Кобиљој глави, Бригада је 17. септембра, из покрета, напала непријатеља у Билећи и приморала четнике на иовлачење у утврђења. Међутим, град није могла да ослободи јер су четницима у Билећи пристигли у помоћ из Требиња дијелови њемачке 7. СС дивизије »Принц Еуген«, са неколико тенкова и моторизованом артиљеријом. Бригада је зато наставила наступање у јужну Херцеговину, разбивши 19. септембра четничке јединице на простору планине Ситнице, а 21. септембра у селу Влаховићи једну чету 7. СС дивизије. У Попово поље стигла је 22. септембра и истог дана уништила окупаторски воз са пратњом, да би у ноћи 24/25. септембра ослободила среско мјесто Равно. Тих дана формирана су два нова батаљона Бригаде, а у њен састав ушла је и Дубровачка партизанска чета и један број добровољаца из домобрана. Пошто је својим акцијама угрозила комуникације Мостар-Метковић и Мостар-Хум-Дубровник, поготово послје капитулације Италије, команда 7. СС дивизије »Принц Еуген« организовала је напад на Бригаду у рејону Равно-Пољице, ангажујући и дијелове 6. домобранске дивизије, као и четнички Требињски корпус. У дводневним борбама разбила је 800 четника Требињског корпуса и натјерала их, заједно са домобранима, у панично бјекство у Требиње, које су четници већ били напустили, за шта штаб Бригаде тада није знао. Пораз четничког Требињског корпуса и успјеси Бригаде у тим борбама имали су великог утицаја на диференцијацију у четничким редовима и убрзали даљи прилив нових бораца у јединице НОВ и ПОЈ, па је тих дана од 160 нових бораца формиран још један батаљон Бригаде (Љубомирски).

У Требињу је Бригада остала до 3. октобра, 4. октобра напала је четнике у Билећи и 5. октобра у 11 сати ослободила Билећу. Како својим снагама из Требиња и уз помоћ четника није успјела да 10. херцеговачку

⁹⁾ Петар Божовић је псеудоним за Војина Поповића.

бригаду избаци из Билећа и околине, команда 7. СС дивизије »Гринц Еуген« је преко Невесиња и Гацка, 8. октобра, ангажовала једну своју борбену групу (7. тенковски ловачки батаљон, 1. и 2. извиђачки одред, три чете 14. СС пука, дијелове противавионског артиљеријског дивизиона и двије батерије), са задатком да из гатачког правца нападне Бригаду. Бригада је зато била принуђена да напусти Билећу и да се повуче према планини Ситници. Непријатељ је уз помоћ четничког Требињског корпуса успио да дјеломично окружи Бригаду у рејону Врањска-Ситница, али је она успјела да се извуче на простор сјеверно од Билеће, гдје ју је непријатељ најмање очекивао јер је ту имао главнину својих јединица. Бригада је у ноћи 11/12. октобра под борбом прешла цесту Билећа-Плана, стигла у Црну Гору и код Вучијег Дола и Велимља разбила мјесне четнике, чиме је помогла обнављање Бањско-вучедолског партизанског батаљона и команде мјеста у Велимљу. Од 17. до 21. октобра поново је ослободила Билећу, Гацко и Автовац, 24. октобра и Љубиње и до краја октобра протјерала окупатора и четнике у Невесиње. Тих дана Бригада је бројно ојачала - имала је преко 1.600 бораца, распоређених у 10 батаљона. Поред 2, 4. и 5. батаљона, које је имала од раније, обновљен је и 1. батаљон који је због попуне осталих батаљона био расформиран на Сутјесци. Као 3. батаљон Бригаде водио се батаљон чије су језгро чинили борци (њих око 120) 3. батаљона 1. далматинске бригаде, који се после Сутјеске нису успјели пробити за главнином своје бригаде у Босну, него су још почетком јула ушли у састав 10. херцеговачке бригаде.¹⁰⁾ У тај батаљон је крајем септембра ушла и Дубровачка партизанска чета, коју је формирала партијска организација у Дубровнику и послала у састав Бригаде. Чета је бројала око 40 бораца.

У Поповом пољу је 26. септембра формиран 6. батаљон Бригаде (Поповски). У 7. батаљон, формиран 19. или 20. септембра, ушли су борци из Билеће. Од нових бораца из Љубомира и околине формиран је, 3. октобра, 8. батаљон, борци из невесињског среза ушли су у новоформиран 9. батаљон, док је 10. батаљон формиран од бораца из столачког, чапљинског и љубињског среза. Тако је 10. херцеговачка бригада крајем октобра и почетком новембра 1943. године бројала око 1.800 бораца и старјешина. Упоредо са оснаженом 10. херцеговачком бригадом на подручју Херцеговине дјеловало је 7 мањих народноослободилачких партизанских одреда, са укупно око 400 бораца. Тиме су створени услови за формирање прве херцеговачке дивизије НОВЈ, што је разматрано већ 23. септембра на састанку Штаба бригаде и Обласног комитета КПЈ за Херцеговину. Ради лакшег командовања, у току октобра батаљони Бригаде подијељени су у три ударне групе, тако да је Бригада могла истовремено да дјелује на ширем подручју Херцеговине, да предузима акције и држи иницијативу у борби против непријатеља. Команда 7. СС дивизије »Принц Еуген«, суочена са наглим порастом НОП-а у

¹⁰⁾ Трећи батаљон 10. херцеговачке бригаде, познат још као Мостарски батаљон, који се у саставу 10. херцеговачке бригаде налазио од дана њеног формирања, 10. августа 1942. године, био је у вријеме битке на Сутјесци издвојен из састава 10. бригаде и одређен за обезбјеђење и пратњу Централне болнице Врховног штаба. Због тога он и није кренуо са својом бригадом у Херцеговину. У бици на Сутјесци Мостарски батаљон је тешко страдао. Од 290 бораца и старјешина погинуло је 107 бораца. Енвер Ђемаловић, *Мостарски батаљон*, Одбор за историју револуционарног радничког покрета и НОБ Мостара, Мостар, 1986.

Херцеговини, покушала је да брзим реаговањем, уз максималну мобилизацију и ангажовање четничких снага, осујети акције Бригаде, окружи је и разбије. У борбама које су почеле већ половином октобра и потрајале скоро до краја новембра обје стране имале су доста губитака, али основну замисао непријатељ није успио да оствари. Напротив, 10. херцеговачка бригада је и даље расла, па је 3. новембра формиран и њен 11. батаљон.

Полет у развоју народноослободилачког покрета у Херцеговини позитивно је и снажно дјеловао не само на војно-политичку активност Бригаде него и на рад партијско-политичких органа на терену и њихово организационо сређивање и јачање. У селу Давидовићи код Билеће 1. и 2. новембра одржано је обласно партијско савјетовање. Посебна пажња посвећена је анализи и оцјени резултата који су у току тих неколико мјесеци постигнути у развоју и јачању КПЈ у Херцеговини. Тада је Обласни комитет КПЈ за Херцеговину имао бројну партијску организацију, са око 700 чланова и кандидата (око 300 на терену и око 400 у војсци), са 2 окружна комитета (за јужну и сјеверну Херцеговину), једним мјесним комитетом (Мостар), 8 среских комитета (Столац, Требиње, Билећа, Гацко, Невесиње, Љубиње, Прозор, Коњиц), 15 општинских комитета, 25 партијских ћелија, 35 актива и знатан број мјесних и сеоских партијских повјереника, као и партијску организацију у 10. херцеговачкој бригади.

Од септембра до новембра 1943. у Бригади је било нових, квалитетних промјена и на војном и на политичком плану. Упоредо са војним успјесима Бригаде ишли су и успјеси на политичком консолидовању, изградњи и учвршћењу организације КПЈ у Херцеговини. Све је то говорило о сазријевању услова за формирање прве херцеговачке дивизије НОВЈ, што је преко Штаба 2. ударног корпуса НОВЈ предложено Врховном штабу НОВ и ПОЈ. Врховни штаб НОВ и ПОЈ издао је 16. новембра 1943. године наредбу¹¹ о формирању Херцеговачке НОУ дивизије, у коју су, поред 10. херцеговачке бригаде, ушле и двије новоформиране - 2. и 3. херцеговачка НОУ бригада, које су убрзо преименоване у 11. и 12. херцеговачку НОУ бригаду.

Формирање 12. херцеговачке НОУ бригаде и њена дејства у новембру и децембру 1943. године

Дванаеста херцеговачка народноослободилачка ударна бригада формирана је 16. новембра 1943. године. У наредби¹² Штаба 2. ударног корпуса од 17. новембра исте године каже се:

»На предлог овог штаба НОВ и ПОЈ наредио је да се од јединица I, II и III. групе 10. херцеговачке бригаде формира Херцеговачка дивизија. Редни број ова дивизија добиће накнадно. Дивизија има слиједећи формацијски састав: а) штаб Дивизије, б) 10. херцеговачка бригада, ц) 2. херцеговачка бригада и д) 3. херцеговачка бригада.«

У истој наредби Штаба 2. ударног корпуса каже се да је Врховни штаб НОВ и ПОЈ наредбом од 16. новембра 1943. поставио штабове 10, 2. и 3. херцеговачке бригаде.

11) Зборник НОР-а, том IV, књ. 19, док. 96.

12) Исто.

У Штаб 3. бригаде постављени су »за команданта Данило Комненовић, за политичког комесара Ђоко Новосел и за замјеника политичког комесара Фрањо Новак«. Истовремено је речено да ће Штаб Херцеговачке дивизије предложити Штабу 2. ударног корпуса остале чланове штаба Бригаде. На основу тога за замјеника команданта 3. херцеговачке бригаде постављен је Милинко Окиљевић.

Непуна два мјесеца послје формирања, наредбом¹³ Врховног штаба НОВ и ПОЈ од 13. јануара 1944. године, 2. и 3. херцеговачка бригада су преименоване - 2. бригада у 11. ударну бригаду НОВЈ и 3. бригада у 12. ударну бригаду НОВЈ. Обавјештавајући о преименовању, Штаб 29. ударне дивизије НОВЈ, како је већ била преименована Херцеговачка дивизија, обавијестио је да »назив херцеговачка остаје и даље код бригада«. Приликом распоређивања батаљона у нове бригаде водило се рачуна да у сваку уђе макар један од старијих и искуснијих батаљона који су се налазили у саставу 10. херцеговачке бригаде када се, послје битке на Сутјесци, вратила у Херцеговину. У састав 3. херцеговачке НОУ бригаде ушао је дотадашњи 2. батаљон 10. херцеговачке бригаде, који је у новој бригади задржао исту нумерацију, док је 1. батаљон постао 10. батаљон, а 3. батаљон 8. батаљон 10. херцеговачке бригаде. Нешто доцније, 9. децембра 1943, у састав 3. херцеговачке бригаде ушао је, као 4. батаљон, дотадашњи партизански батаљон »Миро Попара« из састава Сјевернохерцеговачког НОП одреда. Бригада се у то вријеме налазила у рејону Капавица-Доња Мека Груда-Тепуре. Нешто прије формирања нових херцеговачких бригада, односно Херцеговачке дивизије, формирани су Јужнохерцеговачки (срезови Столац, Љубиње, Требиње и Билећа, захватајући простор ближе Бањанима и Дубровнику) и Сјевернохерцеговачки (срезови: Гацко, Невесиње и простор Калиновик, и Борак) народноослободилачки партизански одреди.¹⁴ Та два одреда требало је да контролишу цијелу слободну територију источне Херцеговине, врше сталну мобилизацију нових бораца, раде на изградњи народне власти и војнички се супротстављају окупатору и квислинзима.

¹³) Архив VII, рег. бр. 1/10, к. 1143А; Обавјештење ВШ НОВ и ПОЈ од 13. јануара 1944. године за промјену назива бригаде.

¹⁴) Зборник НОР-а, том IV, књ. 19, док. 37; Наредба Штаба 10. херцеговачке бригаде од 8. новембра 1943. године, за формирање Јужнохерцеговачког и Сјевернохерцеговачког НОП одреда.